

Тетяна Запорожець,
кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільних наук,
Університет економіки та права «КРОК», м. Київ

МОРАЛЬНІ ВИКЛИКИ ГЛОБАЛЬНОГО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Запорожець Тетяна. Моральные вызовы глобального информационного общества

Статья посвящена проблемам влияния глобального информационного общества на общественную мораль и вопросам регулирования такого влияния.

Ключевые слова: информационное общество, информационная этика, глобализация, информационная безопасность, информационное противоборство.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку цивілізації характеризується фундаментальними трансформаціями майже в усіх сферах буття людини: економічній, соціальній, політичній, культурній. Усі вони відбуваються під величезним впливом глобального інформаційного суспільства, яке проголошує інформацію, знання та освіту рушійними силами суспільного прогресу. Як зазначається в Окінавській Хартії глобального інформаційного суспільства, що була ухвалена 20 липня 2000 року, «інформаційно-комунікаційні технології є одним з найважливіших факторів, що впливають на формування суспільства XXI століття»¹.

Глобалізаційні процеси ставлять під сумнів традиційні цінності, моральні норми та етичні ідеали. Бурхливий розвиток інформаційних технологій, конвергенція комп'ютерних систем, комунікацій різних видів, комерціалізація ЗМІ та масової культури призводять до необхідності перегляду уявлення про роль інформаційної системи в суспільстві, її вплив на мораль і моральність. Інформаційне суспільство створює принципово нові засоби взаємодії людини із оточуючим світом. Від того, яким чином вони будуть використані, залежить виживання людства, збереження ним гуманістичних ідеалів. Сама соціальна реальність актуалізує дослідження ролі моралі в постіндустріальному інформаційному суспільстві, впливу на мораль інформаційних технологій. Крім того, особливої гостроти набуває питання про вибір шляху для України і максимального використання так званого «вікна можливостей», що багато в чому пов'язане не лише з економічною та політичною ситуацією, а й необхідністю ціннісного вибору, а отже — й морально-етичного напрямку подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У літературі проблеми становлення інформаційного суспільства та зміни в

¹ Окінавская Хартия глобального информационного общества // Дипломатический вестник. — 2000. — № 8. — С. 52–55.

моральному і духовному світі людини, що з цим пов'язані, привертають велику увагу зі сторони науковців, письменників, політичних і суспільних діячів, особливо у високорозвинених країнах Заходу, що першими стали на шлях перетворень у сфері інформаційно-комунікаційних технологій. Ретельніше ці питання висвітлюють О. Тоффлер, Ж. Бодріяр, М. Кастельс, Ф. Уебстер, П. Козловскі, А. Етціоні, Б. Сутор, М. Бюшер, Дж. Гелбрейт, І. Барбур, Г. Йонас, М. Постер та інші. На теренах колишнього СРСР ця проблематика розробляється менш активно, хоча тут слід виділити внесок таких дослідників, як А. А. Чернов, А. А. Ракітов, Л. Н. Тіраспольський, С. Петров, В. Терін Р. Абдєєв, Р. Апресян, А. Гусейнов та інших. В Україні до цієї проблематики вже почали активно звертатися В. Карпенко, Г. Г. Почепцов, Л. Панченко, В. Демченко, О. Скаленко, С. Квіт, М. Лазарева та інші науковці. Проте вказана проблема все ще чекає на увагу дослідників.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Інтенсивне впровадження та переплетення локальних і глобальних інформаційних мереж створює принципово нові засоби інформаційного обміну та інструменти впливу на масову свідомість, посилюючи значення соціально-психологічних, культурних і духовних аспектів становлення глобального інформаційного суспільства. З огляду на це, актуальними є проблема формування моральної особистості в інформаційному соціумі, вивчення позитивних і негативних факторів, що впливають на цей процес і на світосприйняття і духовний розвиток індивіда.

Метою дослідження є акцентування уваги на цих питаннях і питаннях регулювання етичної сфери інформаційного суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сутнісними рисами інформаційного суспільства є: пріоритетне значення інформації порівняно з іншими ресурсами; домінування інформаційного сектору в загальному обсязі ВВП; формування і використання нових телекомунікаційних і комп'ютерних технологій. Отже, інформаційне суспільство може бути визначено як суспільство, в якому основними предметами праці більшості людей є інформація і знання, а знаряддями праці та управління соціальними процесами є інформаційні технології. Однак за сучасними інформаційними технологіями стоїть складніша реальність — соціальні інститути, людська діяльність, цінності та відповідні їм картини світу. Змінюється вся система соціальних відносин, яка, у свою чергу, впливає на моральне життя суспільства. При цьому формується зв'язок між розвитком інформаційного суспільства, процесами глобалізації та ідеологією світового ринку. В процесі глобалізації суспільства й культури стають гранично відкритими для взаємопроникнення норм, ідей та цінностей.

Неминучий прогрес, який несуть у собі нові знання, інформація, засоби комунікації передбачає нерозривність з новітні-

ми технологіями, процесом глобалізації та входженням країни у світові економічні та політичні структури. Однак, якщо ці процеси розглядати з погляду моральної рефлексії, то виявиться, що в загальному потоці домінує негативна і навіть відверто аморальна інформація. У такій ситуації єдиний інформаційний простір, надмірність інформації, відкритий доступ до неї спрацьовують не на усунення кризи духовності, моралі й моральності, а скоріше навпаки — сприяють її різкому посиленню. Не всі переваги інформаційного суспільства є очевидними, а наслідки позитивними. У розвинутих країнах Заходу, які вже вступили в інформаційну еру розвитку, можемо бачити кризу інституту сім'ї, розквіт злочинності, зниження довіри до інститутів влади, демографічні та економічні проблеми. Це відбувається, передусім, через максимізацію економічного фактору та недооцінку соціокультурного чиннику як прояв культурного запізнення.

Стрімкий розвиток техніки, інформаційно-комунікаційних мереж, технологій, комп'ютерних програм призводить до певних наслідків етичного ґатунку, що стає предметом наукового обговорення. Зокрема, Ч. Тейлор погоджується, що у великому та складному технологічному суспільстві люди змушені діяти відповідно до вимог сучасної раціональності незалежно від того, відповідає це чи ні їхньому моральному світогляду. Технологічний підхід вимагає поводження з клієнтами, співробітниками «не як із цілісними особистостями, а як із осередком технічної проблеми», що веде до «затмарення цілей перед лицем нестримного інструментального мислення»². Доцільність, а не моральність, стає основним критерієм у людських взаєминах. Не людина є мірою всіх речей, а речі стали виміром людини, точніше, користі, що вона приносить до загального суспільного казана³.

Новітні інформаційні та телекомунікаційні технології, досягнення соціальної психології створили реальні можливості для широкомасштабного маніпулювання свідомістю як окремої людини, так і великих соціальних груп, суспільства в цілому. Управління індивідуальною та масовою свідомістю, а також контроль за діями людини в інформаційному суспільстві спрощується і спрощуватиметься й надалі за рахунок розвитку електронних та інформаційних технологій, «оцифрення» величезних обсягів інформації, створення інформаційних банків даних. У цілому ж інформаційні потоки часто спрямовуються з певною метою й орієнтовані на кінцевий результат — управління поведінкою. Прогрес інформаційних технологій перетворив людину в об'єкт технологічного маніпулювання, а,

² Тейлор Ч. Етика автентичності: Пер. з англ. / Ч.Тейлор. — К.: Дух і літера, 2002. — С. 9, 13. — 128 с.

³ Бохняк В. Зіткнення цивілізацій? Моральний вимір. — Режим доступу: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/>

отже, — соціально-політичного контролю та управління. Технології управління та маніпулювання свідомістю порушують один з ключових принципів сучасної демократії — принцип «інформованої згоди» індивіда на будь-які втручання в його свідомість і біосоціальну природу. Безперечно, ці технології є аморальними і повинні бути заборонені законодавчо як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Методи інформаційно-психологічного впливу активно використовуються у інформаційному протиборстві держав або їх блоків за встановлення домінування в інформаційному просторі та право поширення необхідних соціально-політичних концепцій серед населення як своєї країни, так і інших держав. Глобальна комп'ютерна інформаційна мережа стає досить перспективним засобом формування громадської думки, виправдання агресивної політики, власної інтерпретації історії та просування у міжнародні ЗМІ певної інформації. Інформація використовується як окремий специфічний «ресурс» для нападу і захисту, для ведення інформаційних війн. Під інформаційним протиборством розуміють «суперництво соціальних систем в інформаційно-психологічній сфері (мова йде про комплексний деструктивний вплив на інформацію, інформаційні системи та інформаційну структуру протиборчої сторони з одночасним захистом власної інформації, інформаційних систем і інфраструктур від такого впливу) з приводу впливу на певні сфери соціальних відносин і запровадження контролю над джерелами стратегічних ресурсів, у результаті якого одна сторона отримує переваги, які необхідні їй для подальшого успішного розвитку, тоді як друга їх втрачає»⁴.

Негативний зовнішній вплив на інформаційний простір країни загрожує розмиванню суспільних цінностей і національної ідентичності. Вказані проблеми спонукають державу до захисту свого «інформаційного суверенітету», вироблення конкурентоспроможного національного інформаційного продукту, забезпечення інформаційної безпеки при інтеграції до структур глобального інформаційного суспільства.

Інформація перетворюється на досить ефективну зброю, яка знищує не людей, а, перш за все, соціокультурні та моральні механізми регуляції людини й суспільства. Такий стан речей — одна із суперечностей між благами, які надаються електронними технологіями, та «зонами ризику» інформаційного суспільства.

Людина, працюючи з інформаційними потоками, певним чином втрачає «співвіднесення зі світом», з живими людськими проблемами. Комп'ютери і телекомунікаційні технології

⁴ Битяк Ю. П. Маніпуляція свідомістю як проблема інформаційного суспільства / Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк // Інформаційне суспільство і держава: проблеми взаємодії на сучасному етапі. — Х.: НДІ держ. буд-ва та місцевого самоврядування, 2012. — С. 24–28.

часто звужують коло особистих, «живих» контактів, знижують ступінь активності людського спілкування і роблять відносини між людьми відстороненими. Одна з моральних проблем інформаційного суспільства полягає в тому, що комунікація перестала бути справжньою. Більш того, завдяки феномену «віртуальної реальності», яка може сприйматися серйозніше, ніж оточуючий світ, виникає ситуація, коли людина не здатна відрізнити об'єктивну, оточуючу її реальність від того світу ефемерних цінностей та образів, що виникає завдяки вторгненню в її життя засобів масової інформації. Таким чином, людина втрачає зв'язок з оточуючим світом і людьми, вона перестає їх потребувати. Віртуальна комунікація породжує ще одну моральну проблему — проблему самотності. Отже, несправжнє спілкування, відчуження, самотність — є моральними вадами сучасного інформаційного суспільства. Також стають примарними або зовсім рвуться зв'язки між поколіннями.

Потоки інформації перевищують можливості людини по її сприйняттю. Згідно з так званим «законом Мура» період подвоєння кількості інформації, яка циркулює в сучасному суспільстві, складає 1,5–3 роки, причому не вся вона є адаптивною, корисною для її носія. Нас заповнює «інформаційне сміття» — неусвідомлена інформація, яка просто накопичується в несвідомому. Вона завдає шкоди свідомому «я» і послаблює його. Несвідоме «росте» за рахунок свідомого: чим більше інформаційне насичення, тим гірша здатність людини до аналізу, тим слабкішим стає свідоме «я». Це призводить до появи в людини нової ідентичності, яка мислить іншими категоріями, послуговується іншою системою цінностей. Це, в свою чергу, дезорієнтує людину й приводить до емоційних і психологічних конфліктів.

Інформаційні потоки та їх навантаження на психіку особистості постійно збільшуються, тому не спрацьовують механізми психологічного захисту і знижується поріг критичного сприйняття інформації. Замість ідей, пов'язаних одна з одною, потрібно сприймати «уривки» інформації. Нові образи та уявлення не піддаються класифікації — частково тому, що вони не вкладаються в старі категорії, частково тому, що мають незв'язану, фрагментарну форму. Людина короткими прийомами сприймає величезну кількість інформації. Але вона намагається знайти можливість систематизувати чи організувати «уривки» в більше ціле і змушена знову та знову винаходити певну модель реальності. Це важка необхідність, але разом з тим вона відкриває великі можливості для розвитку індивідуальності, демасифікації культури та особистості.

Комунікація перестає бути серією послідовних актів, вона переходить у стан одночасності⁵. Якщо немає глибоких «ліга-

⁵ Фролов П. Стан і тенденції розвитку суспільної моралі в інформаційному суспільстві / Соц. психологія. — 2007. — Спец. вип. — С. 37—43.

тур» (за Р. Дарендорфом)⁶, які є «впорядковуючим центром», то потоки інформації ще більше приводять до мозаїчності, хаотичності картини світу і посилюють і без того аномічний стан суспільства. Ця тенденція призводить до порушення цілісності світосприймання, виникнення множинних, компліментарних одна одній структур не тільки знання, але й ціннісно-нормативних систем. Ситуація інформаційної надмірності призводить до ослаблення критичної здатності людини й суспільства в цілому. Нівелюються відмінності між категоріями вигадки й факту, що стає підґрунтям для сучасної міфотворчості, пропаганди та інформаційної війни.

Темпи зростання кількості інформації, в тому числі наукової, випереджають темпи соціокультурних трансформацій, які забезпечують соціальну стабільність. Техно-гуманітарний дисбаланс стає причиною посилення існуючих і виникнення нових джерел соціальних ризиків. Це явище назвали «небезпечне знання» (Risk science). Як вважає А. П. Назаретян, умовою виживання людства взагалі і технологічної цивілізації зокрема є достатньо високий рівень техно-гуманітарного балансу⁷. Сучасна моральна ситуація склалася внаслідок дистанції, яка дедалі збільшується, між науково-технічним прогресом і етичним станом суспільства. Окрім того, сучасна техніка розширює ефекти від діяльності людини. Сьогодні суб'єкт діяння не здатен безпосередньо осягнути наслідки своїх дій, які розгалужені в часі та просторі, тому його моральнісне почуття не спрацьовує, навіть за умови передбачення негативних наслідків таких дій (В. Гьосле)⁸. Етична нечутливість перетворюється у важке випробування сучасності.

Одним із аспектів ризику сучасного суспільства, на відміну від доінформаційного, є те, що цінності нижчого порядку можуть легко вводиться у підсвідомість за допомогою інформаційних технологій, оскільки сприймання їх не вимагає свідомих зусиль. Інформаційне суспільство часто знімає моральні конфлікти не за рахунок етичних зусиль чи прагнення до етичної мети, а за рахунок усунення моральних норм і «табу», що заважають споживанню надмірних, а часто й шкідливих для людини товарів, інформації та послуг. Цінності ж вищого порядку можуть бути лише запропоновані людині, але дотримання їх не може бути несвідомим, бо вимагає вольових, морально-етичних зусиль.

Останніми роками значно посилюється травматизація населення засобами масової комунікації. Йдеться про деструктивні ідеї, сприйняті через ЗМІ, особливо особами підліткового та

⁶ Дарендорф Р. У пошуках нового устрою: Лекції на тему політики свободи у ХХІ ст. / Пер. з нім. А. Орган. — К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. — С. 32–33 — 109 с.

⁷ Там само.

⁸ Там само.

юнацького віку. Цинічне висміювання історії, смакування силою, надмірна, часто патологічна увага на проявах жорстокості та актах насилля, романтика кримінального життя, суїцидальна тематика, провокація раннього сексуального досвіду і руйнування статево-рольових стереотипів, повна незалежність від етичних табу, нав'язування обивательсько-нігілістичного ставлення до загальнолюдських норм, — це не повний перелік потворних видів деструктивного інформаційного впливу, що руйнує усталену традиційну систему морально-етичних цінностей людини та суспільства⁹. Як пише С. Кара-Мурза, «для телебачення особливо вигідним товаром є образи, що заборонені для споглядання культурними заборонами»¹⁰. Телебачення є найефективнішим засобом подолання моральних табу у свідомості людини, бо воно використовує одночасно кілька каналів вводу інформації: візуальний і звуковий. Це значно посилює напругу інформаційного потоку і врешті-решт змушує мозок людини здатися і засвоїти інформацію без критичного переосмислення.

Для громадян України зараз випробуваннями стають політичні події, військові дії, загибель великої кількості людей, процеси маргіналізації та економічна скрута. Окрім того, відбувається травматизація новинами, коментарями в соціальних мережах, спілкуванням з тими, хто отримав «агресивні фільтри» внаслідок активної маніпуляції з боку російських ЗМІ.

Очевидно, що Інтернет забезпечує нечуваний колісць доступ до інформації і розширює можливості комунікації. Але Інтернет також має деякі дуже небезпечні вади. Його канали переповнені сценами насильства, порнографії, аморальності. Це пояснюється повною безконтрольністю Інтернету, відкритістю для будь-яких зловживань, безглузких ідей, політичних провокацій¹¹. Особливо вразливим стає молоде покоління, чії життєві орієнтири знаходяться у стадії формування. А оскільки саме вони є найактивнішими користувачами новітніх технологій, то під загрозою вже не лише їх громадянські інформаційні права, а й мораль, психічне здоров'я. За оцінками Harding Institute, щодня в Інтернеті з'являється в середньому 530 нових порносайтів. Загальна кількість порносайтів становить 4,2 млн, порнографічних сторінок — 372 млн. Одна дитина з п'яти, що мають доступ до Інтернету, заходить на порносайти. Щоденна кількість запитів по темі дитячої порнографії в Інтернеті — 116 тис.

⁹ Бойко М. І. Діяльність НЕК України з питань захисту суспільної моралі в системі забезпечення інформаційної безпеки держави. — Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/>

¹⁰ Кара Мурза С. Г. Манипуляция сознанием. Учебное пособие. — М.: Алгоритм, 2006. — С. 380. — 864 с.

¹¹ Танскотт Д. Электронноцифровое общество. Плюсы и минусы сетевого интеллекта. Пер. с англ. — М.: Арктогея, 1999. — С. 43. — 432 с.

Сексуальні домагання до підлітків у чатах — 89 %. Середній вік знайомства з порнографією в Інтернеті — 11 років. За даними Американського національного центру розшуку дітей, що зникли, одна дитина із п'ятьох одержала запрошення педофілів через Інтернет¹².

Інтернет є також і технологічно найрозвинутішим та найобладнанішим засобом утримання людей від процесів діяльності. Завдяки Інтернету відбувається особливо ефективно відчуження сучасної людини від цільової проектної дії. І як наслідок — відмова інформаційного суспільства в цілому від багатьох важливих принципів, що забезпечують саму його можливість — від цілепокладання, самовизначення, замислювання¹³.

Інтернет стає потужним інструментом «вестернізації» світу, нав'язування західної культури та системи цінностей іншим цивілізаціям, котрі втрачають свою ідентифікацію, самобутність і культурну різноманітність. У формуванні моралі та моральних пріоритетів світу, в якому відбуваються процеси глобалізації, неминучі переваги отримають ті моральні стандарти, норми і цінності, які прийняті в економічно та інформаційно розвинених країнах. Проблема полягає в тому, що досить часто ці країни не є зразком моралі й моральності. Ця моральна дилема інформаційного суспільства пов'язана з тим, що інформаційне суспільство — це глобальне суспільство. Суть цієї дилеми — це суперечність між універсальними вимірами глобального світу, які стали можливими завдяки інформаційним технологіям, і локальними (національними) культурними світами, які терплять збиток від інтенсивного розвитку цих технологій. Іншими словами, це дилема універсального-національного, яка зараз вже торкнулася практично всього людства. Крім того, в сучасному світі існує проблема перерозподілу носіїв знань та інформації, у процесі якого відбувається так званий «відтік інтелекту». Приймаючи найкращих фахівців, економічно розвинені країни отримують можливість відірватися на практично недосяжну відстань від країн «третього світу». Усе це і є небезпекою, яка цілеспрямовано веде до деградації суспільства, до відчуття суспільством своєї вторинності та неповноцінності.

Культура не може розвиватися поза певною моральною парадигмою. Щоб бути стабільним, суспільство потребує метастабільності, збереження загальної структури цінностей, які воно повинне мати для самовідтворення. Суспільство завжди, а найбільш — у переломні часи — шукає точок опори духу. І ось у такий переломний момент виникає питання: наскільки

¹² *Бойко М. І.* Діяльність НЕК України з питань захисту суспільної моралі в системі забезпечення інформаційної безпеки держави. — Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/>

¹³ Там само.

інформація, нав'язувана суспільству інформаційним простором, забезпечує суспільству орієнтацію та вибір майбутнього шляху розвитку, наскільки наш вітчизняний інформаційний простір культивує духовні та моральні цінності, традиційні для нашого народу?

Українське суспільство потребує вироблення спільних завдань і пріоритетів розвитку, певного національного ідеалу, спільних духовних «скрепів», формування єдиної спільноти. Природний стан людини — це не «війна всіх проти всіх», як вважав Томас Гобс, а радше громадянське суспільство, яке впорядковується за допомогою великої кількості моральних норм. Проблема формування єдності полягає в тому, що міцні і процвітаючі спільноти пов'язані цінностями, нормами і досвідом, які є спільними для всіх. Чим глибшим і сильнішим є дотримання цих спільних цінностей, тим сильнішим є відчуття спільноти.

У цьому сенсі цілком виправданою уявляється занепокоєність світу, особливо українського суспільства, проблематичністю ситуації, що склалася у сфері моральності. Чи можна в інформаційному суспільстві, що глобалізується просто шаленими темпами, якимось чином нейтралізувати вказані загрози? Тому актуалізується питання інформаційного управління на різних рівнях. Реалізація можливостей інформаційного суспільства — це багато в чому питання адекватної політики й своєчасних керівних рішень.

За умов глобалізації людство вже фактично стало єдиним світовим співтовариством, зобов'язаним піклуватися про загальнолюдські глобальні інтереси. Тому управління інформаційним суспільством має здійснюватися і на рівні гіпернорм — міждержавної та міжнародної регуляції. У 2000 році була розроблена Програма ЮНЕСКО «Інформація для всіх», відбуваються зустрічі на вищих рівнях під егідою ООН¹⁴, приймаються інші документи міжнародного правового регулювання.

Інший рівень — рівень національних норм. Сфера моралі потребує правового захисту на рівні держави. Враховуючи потребу в захисті суспільної моралі, в національному законодавстві багатьох країн світу, зокрема, таких як США, Великобританія, Білорусь та ін. містяться правові положення, спрямовані на обмеження виробництва та обігу інформаційної продукції, що може завдати шкоди моральному стану суспільства. З метою попередження вказаних та інших негативних проявів переходу до інформаційного суспільства необхідна виважена політика держави в інформаційній сфері.

¹⁴ Организация Объединенных Наций. ЮНЕСКО. Всемирная встреча на высшем уровне по вопросам информационного общества (г. Женева, 2003 г.). Построение информационного общества — глобальная задача в новом тысячелетии: Декларация принципов. (Документ WSIS-03/GENEVA/DOC/4-R, 12 декабря 2003 года). — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/>

Через недостатній контроль з боку держави за продукцією, що впливає на суспільну мораль, через недосконалість чинного законодавства, за окремими ознаками рівень інформаційної безпеки в Україні наближається до критичної межі, за якою — втрата світоглядних моральних принципів і засад життєдіяльності громадянина та держави. Прийшов час державі потурбуватися про інформаційну безпеку, громадське здоров'я України та про відповідальність за націю перед історією. Потрібні негайні зміни у сфері інформаційної та культурної політики держави, контроль і регуляція різних сегментів національного інформаційного простору України, інакше наслідки можуть бути невтішними. Держава як головний суб'єкт міжнародно-правових відносин може вжити адекватних заходів для протидії деструктивним і руйнівним інформаційним впливам.

Певними питаннями побудови сучасного українського морального інформаційного суспільства в межах своєї компетенції і можливостей займається Національна експертна комісія України з питань захисту суспільної моралі, яка у своїй діяльності керується ЗУ «Про захист суспільної моралі»¹⁵. Також 23 квітня 2008 р. указом президента України було введено в дію рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України». Однак, аналіз сучасного стану та тенденцій розвитку вітчизняного інформаційного простору, практики застосування законодавства України про захист суспільної моралі свідчить про недосконалість такого статусу та недостатню ефективність діяльності цієї структури. Проблеми виникають у зв'язку з постійними змінами складу комісії, відсутністю належної підтримки з боку органів державної влади, а також тиском, який комісія відчуває ззовні. Все ж таки досягненням цієї роботи є підвищений резонанс навколо обговорення проблем стану суспільної моралі та інформаційної безпеки в українському сьогоденні.

Не менш важливий рівень співрегулювання. Оскільки інформаційний простір — сфера спільної професійної відповідальності як державних інституцій, так і представників ЗМІ, постає потреба об'єднання зусиль. Відповідна взаємодія має бути спрямована на утвердження здорового способу життя, належного стану моральності українського суспільства, що є пріоритетним завданням як мас-медіа, так і Національної експертної комісії України з питань захисту суспільної моралі. Потрібне об'єднання зусиль держави і кожного зацікавленого в позитивній місії новітніх технологій. Необхідний громадський контроль за інформаційним простором. Залучення громадян до обговорення моральних дилем суспільства форсує по-

¹⁵ Закон України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р. № 1296-IV. — Ст. 17. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15>

шук оптимального їхнього вирішення. До цього процесу крім науковців потрібно долучати експертів, представників громадських організацій і політичних партій, релігійних діячів, широкий загал громадськості.

Дотепер більшість провайдерів, що об'єднані в національні асоціації, розробили кодекси своєї поведінки. Зрозуміло, що вони відрізняються національною специфікою, і все ж спільним для них є захист свободи слова, принципів чесної поведінки, захист авторських прав і прав меншин. порушників цих правил виключають із національних асоціацій. Проте на Заході максимальним злом давно вже є не покарання як таке, а пляма на репутації організації, яка негайно розхитує її імідж і призводить до втрати клієнтів. Найуспішнішими формами саморегулювання у віртуальному просторі, що вже довели свою ефективність, є «гарячі лінії» в Інтернеті, маркування медіаконтенту, кодекси поведінки, контроль користування тощо. Так, «гарячі лінії» (hot-lines) Інтернету організують прийом скарг споживачів, які можуть стосуватись змісту та спрямування інформаційного продукту. Частина цих скарг після систематизації може бути передана в органи влади для подальшого реагування. Інші розглядаються самими користувачами, які можуть відмовитись від інформації, що суперечить нормам моралі або взаємовідносин між людьми.

Як показує практика, найефективнішим для сучасного суспільства виступає варіант саморегулювання, що у повній мірі забезпечує всі громадянські свободи. Саме саморегулювання, тобто прийняття рядовими користувачами на себе зобов'язань по виконанню кодексу поведінки в Інтернеті та при використанні цифрового інформаційного простору взагалі, стає в умовах глобалізації найефективнішим запобіжним механізмом. Необхідно вдосконалювати та поширювати інформаційну етику, основне завдання якої — оцінити з моральної точки зору будь-яку інформацію. Іншими словами, йдеться про морально-етичні норми по відношенню до будь-якої інформації. Гостро стоїть питання формування новітніх принципів комунікативної етики та комунікативної відповідальності. Толерантність, довіра, взаємоповага, відповідальність, морально-етичний кодекс, популяризація адекватного використання переваг прогресу та використання їх задля спільного блага на етично врегульованих засадах — усе це може сприяти вирішенню морально-етичних дилем інформаційного суспільства та ефективному використанню його переваг.

Висновки. Підсумовуючи, хочу зазначити: інформаційне суспільство створює принципово нові засоби взаємодії людини із оточуючим світом. Від того, яким чином вони будуть використані залежить виживання людства, збереження ним

гуманістичних ідеалів. В інформаційному просторі України існують чинники негативного, а часто деструктивного впливу на суспільну мораль і свідомість громадян, що уможливорює маніпуляцію свідомістю людини і може мати негативні суспільні наслідки. Глобальне інформаційне суспільство має неоднозначний вплив на формування моральної сфери життя, який потребує подальшого вивчення з боку світової інтелектуальної еліти. Коригування цього впливу потребує тісної співпраці на міжнародному рівні, розробки законодавчих актів та засобів саморегулювання з метою забезпечення належного функціонування інформаційної інфраструктури суспільства.

Zaporozhets Tetyana, PhD in Philosophy, Docent at Department of Social Sciences of «KROK» University

Moral Challenges of Global Information Society

The article is dedicated to the problems of global information society's influence on the social morality and to the issues connected to regulating of such an influence. The interconnection between morality challenges of the global information society and the social risks is analyzed. The social, cultural, psychological and moral aspects of the information's influence on the morality, behaviour, and communications of modern people within the society are summed up.

The author points out that modern information society contains a lot of obvious and hidden unethical temptations, and points up the very necessary meaning of the moral self-consciousness in the process of perception of all information influence.

The article notes the moral challenges of the global information society as follows: the widespread technological manipulation of the consciousness, both of separate persons' and of the larger social groups, societies in general; the growth of pressure of informational confrontation and informational wars, creation of fiction and propaganda; the decreasing face-to-face communication; blurring of the line between the real and virtual reality; the loss of the need to connect to the surrounding environment and society, and the problem of loneliness and estrangement; the continuing distraction of the modern men from project-based, aimed action, from social activity and work of thought. Also, the information flows surpass human ability to conceive them; the sensibility threshold of the critical perception of the information lowers; «information garbage» and information overload lead to the patchiness, randomness of a worldview and intensify the disorientation in the social environment. It is also noted that the temps of the information's quantitative increase, which includes scientific information, outpace social and cultural transformation; technology-humanity misbalance causes the augmentation of existing sources of social risks and the origin of new ones. The so-called «dangerous knowledge» grows as well. The problem of the progressive traumatising of the people by the means of mass communication is highlighted. It is noted that the distance between scientific and technological progress and the ethic state of the society is expanding, thus the conflict of cultural time-lag strengthens. Ethical insensibility becomes a difficult contemporary challenge. It is also mentioned that the globalization and IT cause dilemmas, such as universalization, «westernisation» of the world, intrusion of the western culture and western values on the one hand, and the loss of the identification, identity and cultural diversity of the local (national) cultural worlds on the other hand.

The author emphasises that the necessity of information management grows with the need to neutralize or reduce the mentioned dangers. The issues of regulating the ethical dimension of the information society on different levels — of major

norms such as international regulation, of national norms, and of self-regulation and mutual regulation, are considered. The necessity of developing and spreading the information ethics and formation of state-of-art principles of communicative ethics is underlined.

Key words: information society, information ethics, globalization, information security, informative opposing.

References

1. Bokhnyak V. *Zitknennya tsyvilizatsiy? Moral'nyy vymir* [Clash of Civilizations? The moral dimension] Available at: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/> (Accessed 30 October 2014) [In Ukrainian]
2. Boyko M.I. *Diyal'nist' NEK Ukrayiny z pytan' zakhystu suspil'noyi morali v systemi zabezpechennya informatsiynoi bezpeky derzhavy* [Activities of NEK Ukraine on protecting public morality in the system of providing of informational security of the state] Available at: <http://www.moral.gov.ua/> (Accessed 30 October 2014) [In Ukrainian]
3. Bytyak Yu. P. *Manipulyatsiya svidomistyu yak problema informatsiynoho suspil'stva*. [Manipulation of consciousness as a problem of the Information Society] at: *Informatsiyne suspil'stvo i derzhava: problemy vzayemodiyi na suchasnomu etapi*. [Information society and the state: problems of interaction at the modern stage] — Kharkiv, NDI derzh. bud-va ta mistsevoho samovryaduvannya, 2012. — pp. 24–28. [In Ukrainian]
4. Darendorf, Ralf. *Auf der Suche nach einer neuen Ordnung. Vorlesungen zur Politik der Freiheit im 21. Jahrhundert*. [Ukrainian edition: Darendorf R. *U poshukakh novoho ustroyu: Lektsiyi na temu polityky svobody u XXI st.* / transl. by A.Orhan. — Kyiv, Vyd. dim «Kyievo-Mohylans'ka akademiya», 2006. — 109 p.]
5. Frolov P. *Stan i tendentsiyi rozvytku suspil'noyi morali v informatsiynomu suspil'stvi* [Condition and trends of public morality in the Information Society] *Sotsialna psykholohiya*, 2007. — Special issue. — pp. 37–43. [In Ukrainian]
6. Gromyko N. V. *Internet i postmodernizm — ih znachenie dlja sovremennogo obrazovaniya*. [Internet and postmodernism — their significance for modern education] *Voprosy filosofii*, No 2, 2002. — pp. 175–180. [In Russian]
7. Ignatov V. G., Ponedelkov A. V., Ohotskij E. V. et others *Jeffektivnost' gosudarstvennoj vlasti i upravleniya v sovremennoj Rossii* [The effectiveness of the government and management in modern Russia]. — Rostov-na-Donu, Izd-vo SKAGS, 1998. — 180 p. [In Russian]
8. Kara Murza S. G. *Manipuljacija soznaniem*. [Manipulation on consciousness]. — Moscow, Algoritm, 2006. — 864 p. [In Russian]
9. Law of Ukraine «On protection of public morality» of 20 November 2003 № 1296-IV, clause 17. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1296-15> (Accessed 30 October 2014) [In Ukrainian]
10. Nazaretjan A. P. *Civilizacionnye krizisy v kontekste universal'noj istorii*. [Civilization crises in the context of universal history] — Moscow: PER-SE, 2001. — 239 p. [In Russian]

11. *Okinawa Charter on Global Information Society* [Russian source: Okinavskaja Hartija global'nogo informacionnogo obshhestva. *Diplomaticheskij vestnik*, 2000, No 8. — pp. 52–55.]
12. Tapscott Don. *The Digital Economy: Promise and Peril In The Age of Networked Intelligence* [Russian edition: Tanskott D. Jelektronocifrovoe obshhestvo. Pljusy i minusy setevogo intellekta — Moscow, Arktogeja, 1999. — 432 p.]
13. Taylor, Charles. *The Ethics of Authenticity* [Ukrainian edition: Teylor Ch. *Etyka avtentychnosti*. — Kyiv, Dukh i litera, 2002. — 128 p.]
14. WSIS-03/GENEVA/DOC/4-E. «Declaration of Principles Building the Information Society: a Global Challenge in the New Millennium». 12 December 2003. Accessed 13 July 2013 [In Russian available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57 (Accessed 30 October 2014)]

Стаття надійшла до редакції 30.10.14